

Bilim Akademisi AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLER Raporu: 2018-2019

SUNUŞ

Bilim Akademisi'nin bu yıl beşinci kez yayınladığı¹ "Akademik Özgürlükler Raporu" dünyada bilim özgürlüğünün Türkiye dahil birçok ülkede tehdit altında olduğu bir döneme denk düşmektedir. Raporda ele alacağımız Anayasa Mahkemesi'nin son kararları olumlu bir dizi gelişmeye işaret etmekle birlikte ülkemizde akademik özgürlüklerle ilgili sorunlar ne yazık ki sürmektedir. Rapor ile amaçlanan, son bir yılda yaşanan bu gelişmeleri akademik özgürlük ilkeleri, Türkiye'de geçerli hukuk kuralları ve uluslararası metinler çerçevesinde ele almak ve bu sayede ilgili gelişmelerin toplumsal hafızamızdan silinmesini önlemektir.

Geçtiğimiz yıl dünyada ve ülkemizde yaşanan bir dizi olumsuz gelişme karşısında, Avrupa Birliği Parlamentosu'nun 29 Kasım 2018 tarihinde AB Konseyi, Komisyonu ve AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'ne hitaben bir Tavsiye Kararı yayınlamış² ve bu metinde AB'nin dış ilişkilerinde akademik özgürlüklerin savunulması gerekliliğinin altını çizmiş olması önemli bir gelişmedir. Metindeki bazı tespitlere, Türkiye'deki yüksek öğretim kurumlarının ve akademisyenlerin durumu açısından da büyük önem arz etmeleri açısından burada aynen yer verilmesinde fayda görülmektedir:

"[...] D. Bu tanım [akademik özgürlük tanımı] asli demokratik değerler içinde temellendirilmelidir. Özellikle eşit erişim ve ayrımcılık yasağı, hesap verebilirlik, eleştirel ve bağımsız düşünce, kurumsal otonomi ve sosyal sorumluluk bunların arasında yer alır. Bilgilendirilmiş bir tartışma ortamına zemin hazırlayan akademik özgürlükler olmadıkça demokrasinin de var olması mümkün değildir; [...]"

H. Akademik özgürlüklere saldırı, sadece onun kurucu birleşenleri olan araştırma, öğrenme, kamusal tartışma ve eğitim hakkının altını oymakla kalmamakta, akademik kalite kadar sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmeyi de

¹ [2014-2015](#), [2015-2016](#), [2016-2017](#) ve [2017-2018](#) Raporları için lütfen tıklayınız.

² European Parliament recommendation of 29 November 2018 to the Council, the Commission and the Vice-President of the Commission / High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy on Defence of academic freedom in the EU's external action (http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0483_EN.pdf).

engellemektedir. Oysa toplumsal sorunların cevaplarını akıl, delil ve ikna suretiyle bulmak gerekir; [...]

K. Akademik camia ve eğitim kurumları artan oranda müdahalelere, devlet, özel sektör veya başkaca devlet dışı aktörlerin baskına karşı savunmasız durumdadır. Her yıl dünya genelinde üniversitelere, yüksek öğretim kurumlarına ve mensuplarına yönelen yüzlerce saldırı bildirilmekte, bunlar içinde öldürme, şiddet, kaybettirme, haksız tutuklama/hapis, haksız yargılama, görevden çıkarma/ihraç, seyahat özgürlüğünün kısıtlanması veya başkaca aşırı ve sistematik baskılar bulunmaktadır. Akademik özgürlüklerin ihlali AB üye ülkeleri ve en yakın ortaklık içinde olduğu ülkelerde de gerçekleşmektedir; [...]

P. Akademik özgürlüklerin ihlali nadiren insan hakları bağlamında ele alınmaktadır. Bunun sebebi, bir yandan insan hakları savunucularının akademik özgürlükler konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması diğer yandan sık sık düşünce ve ifade özgürlüğü gibi başka hakların da akademik özgürlüğün yanı sıra ihlal ediliyor olmasıdır. Dolayısıyla bu alandaki standartlar henüz yeterli şekilde gelişmemiş ve akademik özgürlüklerin ihlali raporlaması sınırlı kalmıştır;

Q. Akademik özgürlüklerin demokrasiyi, hukuk devletini ve hesap verilebilirliği desteklemek konusundaki önemine dair farkındalığı artırmak kadar bu özgürlüklerin savunulmasına dair kapasiteyi geliştirmek de genel bir ihtiyaç oluşturmaktadır;

R. Akademik özgürlüklere yapılan saldırıları global bir fenomenin parçası olarak tanımlamak büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla akademisyenlerin ve öğrencilerin hedef gösterildiği hallerde sadece hakları ihlal edilen bireyler olarak değil, saldırıya uğrayan insan hakları savunucuları olarak algılanması gereklidir. Bu saldırılara karşı ulusal ve uluslararası düzlemde hem akademi içinden hem de sivil toplum ve genel olarak kamudan sert bir tepki gelmesi ihtiyacı büyüktür; [...]"

AB Parlamentosu Tavsiye Kararı'nda yukarıda kısmen aktarılan muhtelif tespitlerden sonra AB organlarına özellikle şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

" [...] (a) AB'nin dış ilişkilerine dair kamusal açıklamaları, politikaları ve faaliyetleri bağlamında akademik özgürlüklerin önemini açıkça kabul etmek ve özellikle şu ilkeleri benimsemek: düşüncelerin suç, eleştirel söylemlerin ise vefasızlık olmadığını, aksine, bunların demokratik bir toplumun ve onun gelişiminin ayrılmaz ön koşulları olduğunu, eğitim kurumlarının otonom yapısının her zaman korunması gerektiğini ve akademik özgürlüklerin eğitimin ilerlemesinde ve insanlığın ve modern toplumun gelişmesinde asli öneme sahip olduğunu benimsemek;

(b) Akademik özgürlük taleplerinin, eğitim hakkı ile düşünce ve ifade özgürlüğünün türevi olarak mevcut insan hakları hukuku kapsamında değerlendirilmesini benimsemek; akademik özgürlüklerin, akademinin bilgiyi yayma, araştırma yapma ve gerçekleri kısıtlama olmaksızın paylaşma hakkını ve araştırma ve uzmanlık

alanlarında düşüncelerini ve fikirlerini -tartışmalı veya rağbet görmeyen düşünceler olsa da- açıklama hakkını kapsadığını ve bu düşüncelerin herhangi bir politik sistemde kamu kurumlarının işleyişini inceleyen ve eleştiren düşünceler de olabileceğini hatırlatmak;"

Bu metnin devamında akademik özgürlüklerin insan haklarının bir parçası olarak değerlendirilmesi ve bu bağlamda korunması konusunda alınabilecek çok sayıda başka önlem de AB kurumlarına önerilmektedir. Bilim Akademisi olarak bu önerilerin tümünü destekliyor ve dünya geneli için ifade edilen akademik özgürlük ihlallerinin ülkemizde bu yıl da yeniden görüldüğünü üzümlere tespit ediyoruz. Yukarıda (K) bendinde sayılan "[...] şiddet, kaybettirme, haksız tutuklama/hapis, haksız yargılama, görevden çıkarma/ihraç, seyahat özgürlüğünün kısıtlanması veya başkaca aşırı ve sistematik baskılar[...]"ın birçoğu ülkemizde de yaşanmaktadır. Aşağıda bunları ele alacağımız gibi akademik özgürlükler açısından önem taşıyan bir dizi başka konuya da değineceğiz.

A. Barış için Akademisyenler (BAK) Hakkında Süren Yargılamalar

Türkiye’de kamusal makamların eleştiriye karşı takındığı amansız tutumun en önemli göstergelerinden biri 2016’dan beri devam eden BAK sürecidir.³ Bu tutum, ifade özgürlüğünün asgari güvenceleri yönünden Anayasa ve tarafı olduğumuz uluslararası insan hakları sözleşmeleriyle bağdaşmamaktadır. Son dönemde akademisyenlere ilişkin yargılamaların sonuçları kaygımızı artırmakta ve sorunu derinleştirmektedir. İçinde bulunduğumuz durum, demokratik açıdan olduğu kadar akademik gelişmişlik bakımından da ciddi bir gerilemedir. Basında yer alan bilgilere göre, her bir akademisyen için ayrı bir davanın konusunu oluşturan “*Bu Suça Ortak Olmayacağız*” başlıklı bildiriye imzalamaya fiili hakkında arka arkaya mahkûmiyet kararları verilmiştir. İlgili davalarda 146 akademisyen 15 ay; 10 akademisyen 18 ay; 18 akademisyen 22 ay; 5 akademisyen 25 ay; 17 akademisyen 27 ay; 7 akademisyen 30 ay; 1 akademisyen 36 ay hapis cezasına mahkûm edilmiştir. Bir kısım akademisyenin dosyası ise İstinaf Mahkemesi’ne taşınmıştır.⁴

İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi 3. Ceza Dairesi 25 Şubat 2019 tarihinde ilk defa İstinaf Mahkemesi olarak bir BAK davasını görüşmüş ve Prof. Dr. Füsun Üstel’in 1 yıl 3 ay ile cezalandırılmasına ilişkin yerel mahkeme kararını⁵ onamıştır. Prof. Üstel’in davası da dahil olmak üzere BAK yargılamalarında Terörle Mücadele Kanunu’nun esas alınması, bazı davalarda yargılanan şahısların savunma hakkını kullanmasının engellendiği

³ Örneğin bkz. <http://www.tihvakademi.org/wp-content/uploads/2019/03/Barisicinakademisyenlervakasi.pdf>

⁴ Güncel veriler için [lütfen tıklayın](#).

⁵ “*Sanığın TMK 7/2’den suçunun sabit görülerek aynı maddenin 1. cümlesi gereğince suçun işleniş biçimi, fiilin özellikleri, kastın ağırlığı ve yoğunluğu dikkate alınarak 1 yıl hapisle cezalandırılmasına, suçu basın ve yayın yoluyla işlemesi nedeniyle aynı maddenin 2. cümlesi gereğince cezanın ikide bir oranında arttırılmasına, yargılama sırasındaki davranışları nedeniyle altıda bir oranında indirim yapılarak 1 yıl 3 ay hapisle cezalandırılmasına; sanığın pişmanlık göstermeyen kişiliği gözetildiğinde suç işlemekten çekineceğine dair kanaat mahkememizde oluşmadığından TCK’nın 51. maddesinde yer alan erteleme hükümlerinin takdirenen uygulanmasına yer olmadığına karar verildi.*” (Kaynak haber için [lütfen tıklayın](#).)

konusunda kuşku veren tutumların basına yansması, farklı bir suçtan yargılamayı savunan muhalefet şerhlerinin ve hatta bir davada beraat isteminin varlığı adaletin nesnel koşullarının yerine getirilip getirilmediği kuşkusunu artırmıştır.

Öte yandan akademisyenler üzerinde yaşanan baskıların ne yazık ki tek örneği BAK davaları da değildir. Lyon-1 Üniversitesi öğretim görevlisi Doç. Dr. Ahmet Tuna Altınel'in Fransa'da gerçekleşmiş bir konferansta yaptığı konuşma gerekçe gösterilerek 81 gün tutuklu kalması; Bülent Şık'ın Sağlık Bakanlığı'nca yürütülen ve Türkiye'de kanser vakalarının sık görüldüğü bölgelerde bulunan kanser yapıcı kimyasalları tespit etmeyi amaçlayan projeye ilişkin bulguları kamuoyuyla paylaşması nedeniyle, "Yasaklanan gizli bilgileri açıklama (TCK 258)", "yasaklanan gizli bilgileri temin etme (TCK 334)" ve "göreve ilişkin sırrı açıklama (TCK 336)" suçlamaları ile yargılanıyor olması gibi vakalar ifade özgürlüğü üzerindeki baskıların aynen devam ettiğini göstermektedir.

Söz konusu yargılama süreçlerinde, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) ifade özgürlüğünün demokratik bir toplumdaki üstün rolünü vurgulayan ve daha önceki açıklamalarımızda ısrarla altını çizdiğimiz içtihatlarının dikkate alınmadığını üzülmeye sebep ediyoruz. Toplu yargılamaya ve cezalandırmaya dönüşen süreçlerin, genel olarak ifade özgürlüğü ve hassas toplumsal konularda akademik araştırmalar ya da görüş açıklamaları üzerindeki olumsuz etkisi kaçınılmazdır. "Caydırıcı etki" olarak tanımlanan ve akademisyenlere ilişkin yargılamalarda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından kaçınılması gerektiği vurgulanan bu olumsuz durum mahkemeler tarafından dikkate alınmamaktadır.⁶ Diğer yandan, Anayasa Mahkemesi'nin caydırıcı etkiyi kamusal tartışmalara katılan bireyler bakımından da ele aldığı ve ifade özgürlüğü bakımından kabul edilemez bulduğu hatırlatılmalıdır.⁷ Kamu makamlarına ya da politikalarına yönelik bireysel ya da toplu siyasal eleştirinin, ağır olsa ve hoş gitmese dahi siyasal şiddetle ve terörle özdeşleştirilmemesi ve yaptırımlara tâbi tutulmaması esastır. Terör örgütlerinin kamu makamlarına karşı ağır ifadeler kullandığı doğrudur. Ancak mantık açısından buradan kamu makamlarına karşı ağır eleştiriler yapan herkesin terörist olduğu sonucu çıkmaz.

Nitekim Anayasa Mahkemesi 30 Temmuz 2019 tarihinde bütün bu hususları da dikkate aldığı son derece önemli ve örnek mahiyetinde bir karar vermiş ve BAK dilekçesi nedeniyle yargılanan 9 akademisyenin bireysel başvurusu sonucunda ifade özgürlüklerinin ihlal edildiğine kanaat getirmiştir.⁸ Mahkeme'nin ifade özgürlüğünün ve özellikle bilim özgürlüğünün kapsamı konusunda ifadelerine tümüyle katılmaktayız:

"99. İfade özgürlüğü; kişinin düşünce ve kanaatlerinden dolayı kınanmaması, bunları çeşitli yollarla serbestçe ifade edebilmesi, anlatabilmesi, savunabilmesi, başkalarına aktarabilmesi ve yayabilmesi anlamına gelmektedir. Çoğunluğa muhalif olanlar da dâhil olmak üzere düşüncelerin başvuruya konu bildiri gibi veya başka her

⁶ Örneğin bkz. Akçam/Türkiye Davası, App. No. 27520/07, 25 Ocak 2012.

⁷ Tansel Çölaşan Kararı, B. No 2014/6128, 7/7/2015, N. 70 ve İlker Erdoğan Kararı, B. No: 2013/316, 20/4/2016, N. 56)

⁸ Zübeyde Füsün Üstel ve Diğerleri Başvurusu, B. No 2018/1763, 30/7/2019.

türlü araçla açıklanması, açıklanan düşünceye paydaş sağlanması, düşünceyi gerçekleştirme ve bu konuda başkalarını ikna etme çabaları ve bu çabaların hoşgörüle karşılanması çoğulcu demokratik düzenin gereklerindedir.

100. Herhangi bir düşünce açıklamasının algı yaratılmaya çalışıldığından bahisle terör örgütünün propagandası olarak kabul edilmesi hukuksal bir değerlendirme olarak kabul edilemez. Bildiride, terörle mücadele eden güvenlik güçlerinin bazı uygulamalarının kabul edilemez olduğu ifade edilmiş ve kamu kurumlarına suçlamalar yöneltilmiştir. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi pek çok kararında, ifade özgürlüğünün yalnızca lehte olduğu kabul edilen ya da zararsız veya önemsiz görülen bilgi veya fikirler için değil aynı zamanda devletin veya toplumun bir bölümünün aleyhinde olan, onlara çarpıcı gelen, onları rahatsız edenler için de geçerli olduğunu belirten AİHM kararındaki (Handyside/Birleşik Krallık, B. No: 5493/72, 7/12/1976, § 49) görüşlere de atıf yapmıştır. Anayasa Mahkemesi, bu tür düşüncelerin demokratik bir toplum için şart olan çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirliliğin gereklerinden olduğunu teyit etmiştir.

102. [...] Bildirinin dilinin sert, suçlayıcı ve kamu otoriteleri açısından rahatsız edici olduğu açıktır. Fakat ifade özgürlüğünün sadece toplum tarafından kabul gören veya zararsız ya da ilgisiz kabul edilen bilgi ve fikirler için değil incitici, şoke edici ya da endişelendirici bilgi ve düşünceler için de geçerli olduğu yinelenmelidir. İfade özgürlüğünün bir dereceye kadar abartıya ve hatta kışkırtmaya izin verecek şekilde geniş yorumlanması gerektiği kabul edilmelidir.

103. Zikredilen kavramları kullanmalarının bildiriye kaleme alanların açıkça polemik çıkarmaya ve şiddetli tepkiler yaratmaya yönelik üsluplarının bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Eleştirel bir düşünce açıklamasında öfke dilinin kullanılmasının muhatabı sarsma amacı da vardır. Nitekim başvuruçular uzunca bir süre devam eden şiddet sarmalının sona erdirilmesi için seslerini duyurmaya çalıştıklarını, yetkililerin dikkatini çekmeyi amaçladıklarını, bu nedenle de şoke edici ve rahatsızlık verici ifadeleri tercih ettiklerini belirtmişlerdir. [...]

110. Kamu gücünü kullanan organları hedef alan başvuruya konu bildirinin altında en az 2.200 akademisyenin imzası bulunmaktadır. Bildirinin belli ölçüde akademik özgürlüklerle de bir bağlantısının bulunduğu kabul edilmelidir. Türkiye’de ve dünyada devlet ve toplum hayatına ilişkin her türlü gelişmenin akademisyenlerin ilgi alanında bulunduğu ve akademisyenlerin kanaatlerini kamuoyuyla paylaşmasının ifade özgürlüğünün bir parçası olduğunda kuşku yoktur.

111. Üniversitelerin amacı bilimsel araştırma yapmak, bilimsel araştırmalarla toplumsal gelişmeye katkı sağlamak ve nitelikli insan gücü yetiştirmektir. Bu amaçları gerçekleştirmek yalnızca bilim üretmekle ve düşünmeyi ve bilim üretmeyi özendirmekle mümkün değildir. Bunlara ilave olarak düşünce açıklanmasının desteklenmesi de şarttır. Dolayısıyla akademisyenlerin açıkladıkları görüşler kendi

araştırma, mesleki uzmanlık ve yeterlilik alanlarına ilişkin olmasa, tartışmalı olsa veya rağbet görmese dahi ifade özgürlüğünün sıkı koruması altında kalmaktadır.

112. Şüphesiz akademisyenlerin her söylediklerinin mutlak anlamda doğru olduğu iddia edilemez. Bununla beraber birbirlerinden farklı, alternatif bakışların herkes için daha doğru düşünme imkânı sağladığı olgusu, üzerinde uzlaşmış bir gerçektir. Dolayısıyla uzmanlık alanı dışında olsa dahi akademisyenlerin herhangi bir vatandaş gibi en kritik ve hassas politik meselelerde en güçlü görüşlere bile karşı çıkabilmesi diğer kişilerin görüşlerine göre daha etkili olabilir ve bu sebeple de bir toplum ve ülke için hayati derecede önemlidir.

113. Son derece tartışmalı ve kamusal önemi yüksek meselelere ilişkin düşünce açıklamaları söz konusu olduğunda ifade özgürlüğünün demokratik bir toplum için yaşamsal olduğu ve demokrasinin temel değerlerini teşkil ettiği akıldan çıkarılmamalıdır. Demokrasinin temeli, sorunları açık bir tartışmayla çözebilme gücüne dayanmaktadır. Terör ve şiddeti teşvik ile nefret söylemi dışında ifade özgürlüğünün kullanımına yönelik müdahaleler demokrasiye zarar vermekte ve onu tehlikeye atmaktadır.”

Anayasa Mahkemesi'nin bu yüz akı kararı sonrasında birçok yerel mahkemenin beraat kararı vermeye başlamış olmasını memnuniyetle karşılıyoruz. Ümit edilir ki önümüzdeki aylarda görülmesi planlanmış olan bütün BAK yargılamalarında ve genel olarak ifade özgürlüğüne ilişkin diğer davalarda bu eğilim devam etsin ve son yıllarda ifade özgürlüğünü sınırlamaya yönelik eğilim sonlansın.

B. Toplumda ve Dolayısıyla Üniversite'de Yerleşen Şiddet Kültürü

Son yıllarda üniversitelere silahla girilmesi ve şiddet tehditlerine ilişkin olarak basında yer alan örnekler kaygı vericidir. Bu tür saldırılara en vahim örnekler Nisan 2018'de Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde, Rektörlük tarafından hakkında idari soruşturma yürütülen bir araştırma görevlisinin silahı ile Eğitim Fakültesi Dekan Yardımcısı, Fakülte Sekreteri, bir Yardımcı Doçent ve bir Araştırma Görevlisini öldürmesi⁹ ve 2019 Ocak ayında bir Araştırma Görevlisinin kopya çekerken yakaladığı bir öğrencisi tarafından Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ndeki odasında hunharca katledilmesidir¹⁰.

Bu yaşananlar, üniversitelerin, bilimin ve bilim insanlarının öneminin son yıllarda siyasetçiler tarafından sık sık sorgulanması, toplumda genel şiddet eğiliminin artması ve etik değerlere bağlılığın zayıflaması ile doğrudan bağlantılıdır. Bu vakalara karşı keyfi ya da siyasal gerekçelerle etkili önlem alınmadığı ve soruşturma yapılmadığına ilişkin haberlerse üniversitelerin entelektüel kimliğinin aşındığının işaretleridir. Ülkemizde fikir

⁹ <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/195904-osmangazi-saldirisinin-ardinda-ihbar-kulturu-ve-bireysel-silahlanma-var>

¹⁰ <https://bianet.org/bianet/kadin/204116-ogrencisinin-oldurdugu-akademisyen-okulundan-torenle-ugurlandi>

alışverişi, tartışma ve ikna etme üzerine kurulu bir yaklaşımın adeta hakir görülerek, en ufak bir anlaşmazlıkta şiddete başvurmanın mubah sayıldığı bir ortam hâkim olmuştur.

Çankaya Üniversitesi'nde gerçekleşen olayda, Hukuk Fakültesi gibi, öğrencilerin eğitimlerinin en başından itibaren farklı fikirlere saygı duymayı öğrenmeleri, uzlaşma kültürü ile yoğrulmaları, toplumda etik ve hukuki değer yargılarının asli koruyucusu olmaları beklenen bir fakültenin öğrencisinin hem kopya çekmiş hem de cinayet suçunu işlemiş olması ayrıca hazindir. Bu kişi sadece kopya çekmekle, yani başkaları onca emek harcarken kendisinin çalışmadan belirli payeler kazanmasını bir hak olarak görmekle kalmamış, bunu engellediğini düşündüğü bir insanın yaşamına gözünü kırpmadan son verebilmiştir.

Bu korkunç cinayetler üzerine bile ne yazık ki bir pişmanlığın gelişmesi için gerekli olan toplumsal kınama ve kendini sorgulama ortamı görülmemektedir. Başta üniversiteler olmak üzere Türkiye'nin çok sayıda kurumunda yaşanan yozlaşma, liyakat ilkesinin yerle bir edilmesi ve en önemlisi hukuk kurallarının askıya alınması toplumda hukuka aykırılık bilincinin ciddi şekilde zayıflamasına sebep olmuştur.

C. Üniversite Öğretim Üyelerinin Tâbi Olacağı Disiplin Hükümleri Hakkında Gelişmeler

Bilim Akademisi en son "2016-2017 Akademik Özgürlükler Raporu"nda 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu m. 53'de Aralık 2016'da disiplin suçlarına ilişkin yapılan değişiklik hakkında ayrıntılı bir değerlendirmede bulunmuştur. Bu bağlamda özetle aşağıdakiler ifade edilmiştir¹¹:

"Yükseköğretim Kanunu'nun disiplin cezalarına ilişkin 53. maddesi uyarı, kınama, aylıktan/ücretten kesme, kademe ilerlemesinin durdurulması veya birden fazla ücretten kesme, üniversite öğretim mesleğinden çıkarma ve kamu görevinden çıkarma cezalarının verileceği halleri tek tek ele almaktadır. Hemen dikkati çeken, bu hallerin artık "657 sayılı Kanundaki fiillere ilave olarak" düzenlenmiş olmasıdır. Yani devlet memurları için getirilmiş bütün disiplin suçları üniversite öğretim üyeleri için geçerli olacağı gibi, buna ek olarak bir de özel disiplin suçları ele alınmıştır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu 1. maddesinde, üniversite çalışanlarının özel kanunlarındaki hükümlere tâbi olacağını açıkça düzenlemiş olmasına rağmen, öğretim üyelerinin disiplin suçları açısından yine de Devlet Memurları Kanunu'na atıf yapılmış olmasını anlamak güçtür. Zira üniversite öğretimi üyesi ile devlet memurunun görev tanımında bir örtüşme olmadığı gibi, kendilerine yöneltilen beklentiler de birbirinden farklıdır. Öğretim üyelerinden beklenen araştırma alanlarında hiçbir baskı ve kısıt hissetmeksizin bilim üretmeleridir. Öğretim üyeleri, idari astlık üstlük ilişkisi içinde bir "devlet görevi" ifa etmezler. [...] Bu ve benzeri, ucu

¹¹ 2016-2017 Akademik Özgürlükler Raporu, s. 8

açık, muğlak ve öğretim üyeleri üzerinde doğrudan baskı kurmaya yönelik disiplin suçlarının dünya standartlarında bir üniversite sisteminde yeri yoktur.”

Nitekim Anayasa Mahkemesi'nin 17 Temmuz 2019'da Resmi Gazete'de yayınlanan kararı ile ilgili düzenleme Anayasa'ya aykırılık nedeniyle iptal edilmiştir. Anayasa Mahkemesi gerekçesinde şu ifadelere yer vermiştir:

“27. Anayasa'nın 130. maddesinde üniversite, bilimsel çalışmaların yapıldığı ve bilimin öğretildiği kurum olarak nitelendirilip bilimsel ve idari özerkliğe sahip kılınarak diğer kamu kurumlarından farklı değerlendirilmiştir. Anılan maddenin öğretim elemanlarının Yükseköğretim Kurulunun veya üniversitelerin yetkili organlarının dışında kalan makamlarca her ne suretle olursa olsun görevlerinden uzaklaştırılmayacakları yönündeki yedinci fıkrası ile öğretim elemanlarının görevleri, atanmaları, yükselmeleri gibi birçok hususun kanunla düzenleneceğini belirten dokuzuncu fıkrası gözetildiğinde öğretim elemanları yönünden diğer kamu görevlilerine nazaran daha güvenceli bir personel rejiminin öngörüldüğü anlaşılmaktadır.

28. Dava konusu ibarelerin yer aldığı maddenin gerekçesinde de “...öğretim elemanlarına ilgili mevzuat ile yüklenen ödevlerin diğer kamu personeline nazaran farklı nitelikte olması sebebiyle uygulanacak disiplin hükümlerinin de bu meslek sınıfının özelliklerini gözetmesi gerektiği...” ifade edilmiştir.

29. Buna göre Anayasa'nın 130. maddesinde belirtilen ve bilimsel özerkliğe dayalı farklı konuları gereğince öğretim elemanları hakkında yapılacak düzenlemelerde söz konusu farklılığın dikkate alınması gerektiği açıktır. [...]

40. Bu durumda öğretim elemanı, memur ve diğer personelden oluşan yükseköğretim kurumları kamu personeline ilişkin disiplin kuralları öngörülürken kanun koyucu tarafından bunlar arasında görevin niteliğinden kaynaklanan ve Anayasa tarafından öngörülen ayırım ve farklılıkların dikkate alınmayarak öğretim elemanları ile memur ve diğer personelin tümüyle aynı kurallara tabi kılınması ve dava konusu ibareler yoluyla öğretim elemanlarının disiplin sorumluluğu kapsamına 657 sayılı Kanun'da sayılan fiillerin tamamının dâhil edilmesi, Anayasa'da bu kişiler için öngörülen güvencelerle örtüşmediği gibi gerek uygulayıcılar gerekse disiplin kurallarının muhatapları yönünden birtakım belirsizliklere de yol açtığından dava konusu kuralların Anayasa'nın 2., 27. ve 130. maddeleriyle bağdaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır.”

Diğer yandan aynı raporumuzda 2547 sayılı Kanun'a m. 53/Ç'de yapılan bir ekleme ile YÖK Başkanına doğrudan disiplin amiri sıfatıyla aylıktan veya ücretten kesme, kademe ilerlemesinin durdurulması veya birden fazla ücretten kesme, üniversite öğretim mesleğinden ve kamu görevinden çıkarma cezaları gerektiren fiillerle ilgili olarak öğretim elemanları hakkında soruşturma açma yetkisi verilmesini de eleştirmiştik¹²:

¹² 2016-2017 Akademik Özgürlükler Raporu, s 9

“Bu düzenlemelerin üniversitelerin özerkliğine çok ciddi bir darbe olduğunu açıklamaya bile gerek yoktur. UNESCO’nun 1997 tarihli Yüksek Öğretim Personelinin Statüsüne ilişkin Tavsiye Kararında (Recommendation Concerning the Status of Higher-Education Teaching Personnel)¹³ belirtilen akademik özgürlük ve meslek etiği kuralları ile de temelden çelişmektedir. Üniversiteleri merkezi bir otoriteye bağlama ve devlet memuriyeti zihniyetini bu şekilde hâkim kılmaya çalışmanın sonucunu bütün Türkiye, özgün bilimsel çıktının düşmesi ve dünyada itibar kaybı ile yaşayacaktır.”

Nitekim Anayasa Mahkemesi aynı kararında bu düzenlemeyi de Anayasa’ya aykırı bularak iptal etmiştir.

“69. YÖK’e atfedilen bu görev ve işlevlerden bir kısmının gerekli görüldüğü hâllerde YÖK’ün yetkili organlarından biri olan YÖK Başkanına bırakılması kanun koyucunun takdir yetkisindedir. Bununla beraber Anayasa’nın 130. maddesinin gerekçesinde devletin üniversiteler üzerindeki gözetim ve denetim yetkilerini düzenleyen konuların bilimsel özerklik dikkate alınmak suretiyle kanun koyucuya bırakıldığını belirten Anayasa koyucunun iradesinin bir kamu tüzel kişisi olan YÖK’ün üniversiteler üzerindeki denetim yetkisini düzenleyen konuları da kapsadığı açıktır.

70. Bilimsel özerklik kavramı, yargı içtihatları ve öğretilerde, bilimsel çalışmaların üniversite ortamında amacına uygun şekilde yürütülebilmesinin olmazsa olmaz koşulu olarak görülmekte ve üniversite mensuplarının ekonomik, siyasi veya diğer başka yönlerden nüfuz sahibi bulunan kişi ve kurumların baskısı, yönlendirmesi olmadan ve toplumda genel olarak hâkim olan düşünce ve kabuller doğrultusunda sonuçlara varmak gibi bir zorunluluk hissetmeden, sadece bilimsel ölçütler ve etik kurallar çerçevesinde eğitim, öğretim, araştırma ve yayın yapabilme imkânlarına sahip bulunmaları biçiminde açıklanmaktadır.

71. Bilimsel özerkliğin yukarıdaki tanımına uygun koşulların oluşturulabilmesi üniversitelerin kendi işleyişine ilişkin idari kararların alınmasında da serbest olmasını gerektirmektedir. Nitekim Anayasa’nın 130. maddesinin gerekçesinde öğretim üye ve yardımcılarının göreve alınmalarının, yükseltmelerinin ve görevlerine son verilmesinin kendi organları tarafından yürütülmesinin bilimsel özerkliğin bir gereği olduğu belirtilmiştir.

75. Anayasa’nın 131. maddesinin birinci fıkrasında belirtilen kuruluş amaçlarına bakıldığında YÖK’ün yükseköğretim sisteminde eşgüdümü sağlamak üzere düzenleyici, yönlendirici ve denetleyici bir kurum olarak öngörüldüğü anlaşılmaktadır. Bu anlamda anılan maddede ifade edilen denetim yetkisinin yükseköğretim alanında planlama ve iş birliğine yönelik, bilimsel özerklikle uyumlu ve Kurulun üniversiteler üzerinde hiyerarşik üstünlüğüne yol açmayacak şekilde kullanılması gerektiği vurgulanmalıdır.

¹³ http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13144&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

78. Dava konusu kuralla üniversite tüzel kişiliğini temsile yönelik idari bir görevi bulunmayıp salt akademik faaliyet yürüten öğretim elemanlarının bazı disiplin fiilleriyle ilgili olarak YÖK Başkanına doğrudan soruşturma açma yetkisi tanınmasının, YÖK'ün üniversiteler üzerinde sahip olduğu denetim yetkisinin neredeyse yükseköğretim kurumlarındaki tüm akademik personeli kapsayacak ve Kurulun üniversiteler üzerinde hiyerarşik bir güce sahip olacak şekilde genişletilmesi sonucunu doğurduğu görülmektedir.

79. Bu itibarla bilimsel özerkliğe sahip öğretim elemanları hakkında üniversitenin kendi iç mekanizması dışında yer alan ve ayrı bir tüzel kişiliği bulunan YÖK'ün Başkanı tarafından disiplin soruşturmasına tabi tutulabilmesi Anayasa'da bilimsel özerkliğe sahip olduğu belirtilen üniversitelerin iradesini zayıflatacak ve öğretim elemanlarının akademik kaygılar dışında bir endişe taşımaksızın görev yapma imkânını zedeleyebilecek niteliktedir.

80. Anayasa'nın 130. maddesinin gerekçesinde öğretim elemanlarının görevlerine son verilmesinin kendi organları tarafından yürütülmesinin bilimsel özerkliğin bir gereği olduğunun ifade edildiği de dikkate alındığında YÖK Başkanına öğretim elemanları hakkında soruşturma açma yetkisi tanıyan dava konusu kuralın bilimsel özerkliği zayıflatan ve YÖK'ün sahip olduğu denetim yetkisini aşan yönü ile Anayasa'nın 130. ve 131. maddeleri ile bağdaşmadığı sonucuna varılmıştır.”

Bilim Akademisi olarak Anayasa Mahkemesi'nin bilimsel araştırma ve akademik özgürlüklerin özüne atıfta bulunan ve bu alandaki anayasal güvencenin altını çizen bu önemli kararını büyük bir kıvançla karşılıyoruz. Ümit ediyoruz ki bu karar sonrasında üniversite öğretim görevlilerinin tâbi olacağı disiplin kuralları hem Anayasa'ya hem de 21. yüzyılda üniversitenin konumuna ve rolüne yaraşır şekilde yeniden düzenlensin. Bilim Akademisi olarak bu konuda her türlü desteği vermeye hazırız.

D. TÜBA'nın Tâbi Olduğu Kuralların Bir Kez Daha Değiştirilmesi

2017-2018 Raporumuzda, 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (CK)¹⁴ ile Cumhurbaşkanlığı'na bağlanmış olan Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) ve Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) yeni düzenlemeleri hakkında tespitlerde bulunmuştuk. Bu düzenlemelerin üzerinden henüz bir yıl geçmemişken TÜBA'ya ilişkin yeni bir değişiklik yapılmıştır.¹⁵ Bu değişiklikte dikkati çeken hususlar aşağıdaki gibidir:

- ✓ 2017-2018 Raporumuzda altını çizdiğimiz gibi, TÜBA başkanının seçimi açısından bir belirsizlik söz konusuydu: “TÜBA başkanı açısından cetvel II prosedürü geçerlidir. Yani Cumhurbaşkanlığı'nın doğrudan ataması değil, kendisine sunulan bir ismi onaylaması suretiyle atama söz konusudur. 4 sayılı CK m. 576 uyarınca

¹⁴ Resmi Gazete 15.07.2018, sy. 30479.

¹⁵ Resmi Gazete 19.06.2019, sy. 30806.

*TÜBA'nın başkanı "asli üyeler arasından üç yıl için atanır". Birbiriyle çelişen ve belirsizlik yaratan bu iki CK birlikte değerlendirildiğinde asli üyelerin belirleyeceği bir adayın Cumhurbaşkanı'nın onayıyla atanacağı sonucuna varılması düşünülebilir. Ancak konu açık kalmaktadır."*¹⁶ Yapılan yeni düzenleme ile TÜBA Başkanı kadrosuna artık doğrudan Cumhurbaşkanı kararıyla atama yapılacağı açıklığa kavuşmuştur (Cetvel I prosedürü). Dolayısıyla TÜBA üyelerinin kendi başkanlarını belirleme konusunda herhangi bir etkileri olmayacaktır.

- ✓ Önemli diğer bir değişiklik eskiden TÜBA Akademi Konseyi tarafından hazırlanan bütçe önerisinin artık TÜBA Başkanı tarafından hazırlanacak olması ve bu önerinin Genel Kurul yerine Akademi Konseyi'nin onayına tâbi tutulmasıdır. Bu değişiklik de TÜBA üyelerinin söz hakkını azaltmakta ve Genel Kurul'un yetkilerini sınırlamaktadır.

E. Kadın Üniversiteleri, Toplumsal Cinsiyet Tutum Belgesi ve Cinsel Şiddet

Toplumsal cinsiyet eşitliği bakımından, 2018-2019 yılına ilişkin tartışmalarda Japonya'daki "kadın üniversiteleri" modelinin benimsenmesi, Yüksek Öğretim Kurumu'nun (YÖK) "Toplumsal Cinsiyet Tutum Belgesi"ni internet sitesinden kaldırması ve bir öğretim üyesi tarafından işlenen cinsel suçlarda üniversitelerin ve YÖK'ün tutumu belirleyici oldu. Tüm bu konular, toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin olarak Türkiye'nin mevcut hukuksal kazanımlarına yönelik güçlü gerileme talepleri ve eşitlik karşıtı söylemler eşliğinde öne çıktı (örneğin; CEDAW Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, kadına yönelik ve ev içi şiddetin önlenmesine İstanbul Sözleşmesi ve 6284 sayılı Kanun, Medeni Kanun'un yoksulluk nafakası hükümlerine karşı çıkışlar vd.).

1. Kadın Üniversiteleri Tartışması

Kadın üniversiteleri modeli cinsiyet ayrımına göre üniversite yaratma, kadınları üniversite düzeyinde ayrıştırarak kümeleştirme, eşitlikçi ve seküler öğretimin reddi, üniversite sınavlarında daha başarılı oldukları görülen kadın öğrenciler için böyle bir arayışın temelsiz olduğu, genel olarak akademik yetkinlikleri geliştirme yerine cinsiyetçi rolleri pekiştirecek modelleri tercih etme ve tüm bunların toplumsal gelişmeye aykırı olduğu yönünden eleştirildi.

Japonya'daki 800'e yakın üniversiteden 80 tanesine karşılık geldiği söylenen kadın üniversiteleri kadınların eğitime erişme hakkının kısıtlı olduğu 19. yüzyılda ortaya çıkan, ancak günümüzde hem cinsiyetçi kalıpları sürdüren hem de bilimsel başarıları zayıf bir model olarak görülüyor. Japonya'daki kadın üniversitelerinin, uluslararası üniversite sıralamalarında ilk 1000'e dahi giremedikleri ve pek çoğunun artık tercih edilmediği

---

¹⁶ 2017-2018 Akademik Özgürlükler Raporu, s. 13

vurgulanıyor. ABD’de, 50 yıl önce 230 civarında olan kadın kolejleri uygulamasının 45’e düştüğü de belirtiliyor.

Diğer yandan, dünya genelinde üniversitelerde kadın öğrenci sayısının erkek öğrenci sayısına yakın olduğuna ve hatta geçtiğine ilişkin veriler, kadın üniversitelerinin kuruluş yıllarındaki argümanların bugün geçerli olmadığını destekleyen kanıtlar arasında yer alıyor. YÖK’ün Mayıs 2018’de yaptığı açıklamaya göre Türkiye’deki üniversitelerde 70 bin 235 kadın, 87 bin 863’ü erkek akademisyen görev yapıyor. Üniversite öğrencilerinin cinsiyete göre dağılımında, 4 milyon 47 bin 302’si erkek öğrenci ile 3 milyon 513 bin 69 kadın öğrenci dikkat çekiyor.

Model alınması tartışılan Japonya’nın, kadın-erkek eşitliği açısından Türkiye bakımından yüksek bir çitayı ve dünya genelinde iyi bir örneği temsil etmediğini de belirtmek gerekir. Dünya Ekonomik Forumu’nun Cinsiyet Uçurumu Endeksi’nde G7 ülkeleri arasında Japonya, “en düşük performans” gösteren ülke konumunda yer almaktadır.¹⁷ 2018 verilerine göre, söz konusu endekste, 149 ülke arasında 110. sırada bulunan Japonya hem düşük gelirli hem de kadınlara karşı işlenen suçlar açısından en tehlikeli ülke konumundaki Hindistan’ın dahi gerisinde kalmıştır. 2018 verilerine göre, Türkiye ise 130. sırada bulunmaktadır.

Cinsiyet Uçurumu Endeksi’nin ana bileşenlerinden birini oluşturan “eğitim” etkeninde, Japonya’nın okuryazarlık ve ilk ve orta öğretimde üstün performans (“sıfır uçurum”) gösterdiği, ancak yüksek öğretimde ve yüksek öğrenim gören kadınların işgücüne katılımında aynı başarıyı gösteremediği görülmektedir. Ücret eşitsizliğinde cinsiyet uçurumu, son yıllarda yapılan iyileştirmelere rağmen ciddi bir ayrımcılık örüntüsü oluşturmaya devam etmektedir. Siyasal katılım açısından Cinsiyet Uçurumu Endeksi’nde 125. sırada yer alan Japonya Türkiye, Filipinler, Laos, Kolombiya ve Jamaika’nın bile gerisinde kalmıştır. Asya-Pasifik bölgesinde ise Kore ve Timor-Leste ile birlikte genel ortalamada sondan üçüncü olmuştur.

Japonya, ekonomik gelir düzeyinin yüksekliğine rağmen, kadın bilim insanlarının sayısının genel azlığı ile de dikkat çeken bir ülke olarak biliniyor. 2017 verilerine göre yüzde 15,7’lik kadın araştırmacı oranıyla Japonya OECD ülkeleri arasında son sırada yer almıştır. Aynı yıl Türkiye’de bu oran, yüzde 37,3’tü. Öte yandan, lisedeki yüksek oranlara rağmen üniversiteye giriş, yüksek lisans ve doktora giderek azalan kadın temsiliyle Japonya’nın Türkiye için iyi bir örnek sunmadığı açıktır.¹⁸ Tıp fakülteleri giriş sınavlarında 2018 yılında saptanan ve kadın adaylara bireysel değerlendirmelerde sistematik, keyfi ve açık biçimde düşük puan veren uzun yıllara dayalı uygulamalar, Japonya yüksek öğretiminde cinsiyete dayalı ayrımcılığın yerleşikliğini kanıtlamıştır.¹⁹

¹⁷ http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2018.pdf

¹⁸ Bu konuda bkz. https://www.japantimes.co.jp/opinion/2019/01/11/commentary/japan-commentary/japan-underdeveloped-country-women/#.XT9biJMzb_Q

¹⁹ <https://www.theguardian.com/world/2019/jun/19/women-outperform-men-after-japan-medical-school-stops-rigging-exam-scores>

Buna karşılık, Avrupa Birliği'nin yayınladığı *She Figures 2018* raporu²⁰ verilerine göre Türkiye'de doktora sahiplerinin yüzde 54'ü kadındır. Bu oranla Türkiye, *She Figures* kapsamında izlenen 44 ülke arasında, cinsiyet açısından dengeli dağılım gösteren 6 örnekten biridir. Yine *She Figures 2018* raporu verilerine göre ülkemizde iletişim teknolojileri ve mühendislik gibi alanlarda doktora sahiplerinin yüzde 44'ünün kadın olması, erkeklere özgü oldukları konusunda yaygın cinsiyetçi bakış açılarının hüküm sürdüğü bu alanlarda bile dengeli temsile yaklaştığımızı göstermektedir. Üniversite giriş sınavı ise uygulanış biçimiyle cinsiyete dayalı ayrımcılık yapmaya elverişli değildir.

She Figures 2018 raporu verilerinin de doğruladığı üzere, Türkiye'nin toplumsal cinsiyet eşitliğindeki en düşük performansı, yüksek öğretimde kadın liderliğine ilişkindir. Yüksek öğretimde lider konumdaki kadın oranı yalnızca yüzde 8,5'tir. Bu oran, yüzde 21,7 olan AB ortalamasının çok altındadır. YÖK başkanı Prof. Dr. Yekta Saraç, Mart 2019'da yaptığı açıklamada 797 dekanın 322'sinin, 201 rektörün 17'sinin kadın profesörler olduğunu paylaşmıştı. 'Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi' kapsamında yayınlanan 'Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması'na (2018) göre, 65 vakıf üniversitesinde halen 10 kadın rektörün görev yaptığı vurgulanmaktadır.

Bu verilerin de gösterdiği üzere dünyada terk edilmekte olan bir modeli esas alarak Türkiye'de kadın üniversitelerinin kurulması zaten işlemekte olan bir sistemin son derece olumsuz şekilde etkilenmesi riskini barındırmaktadır. Türkiye'de kadın öğrencilerin üniversiteye girmesi konusunda bir sıkıntı yoktur. Hatta üniversite sonrası yüksek lisans ve doktora öğrenimi düzeyinde de kadın öğrencilerin temsil oranı hayli yüksektir. Sorun, kadınların eğitimi aşamasında değil istihdamı aşamasındadır. Yine *She Figures* verilerine göre Türkiye'de üniversite eğitimi sonrasında kadınların işsizlik oranı erkeklere nazaran %9,4 daha yüksektir. Üniversite eğitimi sonrasında kadınların %16,6'sı işsiz kalmaktadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından yayınlanan 2017 verilerine göre üye ülkelerde kadınların iş gücüne katılım oranının en düşük olduğu ülke %33,6 ile Türkiye'dir. Daha vahim olan tespit ise, Türkiye'de 1990 yılında kadınların iş gücüne katılım oranının %34,2 olarak tespit edilmiş olmasıdır.²¹ Yani 27 yıl içinde Türkiye'de kadın istihdamında kayda değer bir ilerleme olmadığı gibi hatta gerileme yaşanmıştır. Kadın üniversitelerinin kurulmasının bu verileri olumlu yönde değiştirmeye hiçbir etkisi olmayacağı açık olduğu gibi kadınların daha da marjinalleştirilmesi ve iş gücü piyasası dışına itilmesi şeklinde bir etkisinin olması ihtimali çok yüksektir.

---

²⁰ Raporda 28 AB üye ülkesinin yanı sıra EFTA ülkeleri (İzlanda, Norveç ve İsviçre) ile üyeliğe aday ülkelerin (Arnavutluk, Karadağ, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Türkiye) verileri değerlendirilmektedir: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/9540ffa1-4478-11e9-a8ed-01aa75ed71a1/language-en>

²¹ <https://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=54741>

2. YÖK Toplumsal Cinsiyet Tutum Belgesi

Akademide Kadın Çalışmaları ve Sorunları Komisyonu'nca 2015 yılında hazırlanan ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından, "Tutum Belgesi" adıyla kabul edilen belge, Şubat 2019'da YÖK internet sitesinden kaldırılmıştır. Belge, üniversitelerde toplumsal cinsiyet eşitliğine odaklanan derslerin müfredata eklenmesinden, cinsel taciz ve saldırılara karşı etkili yaptırımlara ve bu alandaki araştırma ve uygulama merkezlerine uzanan pek çok konuda gözetilmesi gereken ilkeleri saptamaktaydı. Bu nedenle, yükseköğretimde toplumsal cinsiyetin ana akımlaştırılması ("gender mainstreaming") olarak tanımlanan stratejinin temel politika belgesiydi.

YÖK Başkanı Prof. Dr. Yekta Saraç, Tutum Belgesi'nin internet sitesinden kaldırılması üzerine, metinden "toplumsal cinsiyet eşitliği" kavramının çıkartılması yönünde çalışmalar yapıldığını ve mevcut belgenin toplumsal değerlerle bağdaşmadığını belirtmiştir. YÖK'ün uygulaması ve açıklamaları toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin dersler, araştırmalar ve etkinlikleri olumsuz etkileyeceği gerekçesiyle kamuoyunda yoğun biçimde eleştirildi.

YÖK'ün internet sitesinden kaldırdığı belgeyi, yükseköğretimde toplumsal cinsiyet eşitliği yönünden öncü bir metin olması bakımından aşağıda paylaşıyoruz:

"Yükseköğretim Kurumları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Tutum Belgesi

Yükseköğretim Kurulu bünyesinde yer alan üniversiteler ve diğer bütün kurumlar çerçevesinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve adaletine duyarlı bir anlayışı ortaya koymak amacıyla güden bu belge, ülkemizin 1985 yılında imzalamış olduğu CEDAW (Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi), 2011 yılında imzalamış olduğumuz İstanbul Sözleşmesi (Kadına Karşı Şiddetin ve Aile içi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi) ve Anayasamızın başta 10. maddesi olmak üzere diğer ilgili maddelerine, ilgili mevzuata ve Yükseköğretim Kurulunun 28.05.2015 tarihli Genel Kurul kararına dayanılarak hazırlanmış olup, Yükseköğretim Kurulunun bütün bileşenlerinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve adaletine duyarlı olarak hareket edileceğini taahhüt etmektedir.

Bu bağlamda Yükseköğretim Kurumları, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temel bir problem olarak mevcut olduğundan hareket ederek, bünyelerinde toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin dersler konulup, bilgilendirme toplantılarının yapılmasına; bu konunun genel kabul görmesini sağlanmasına; yöneticiler, idari ve akademik personel ve öğrencilere toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışını kazandıracak faaliyetlerde ve düzenlemelerde bulunulmasına ve güvenli bir yaşam çevresi yaratılması ve bununla ilgili cinsel taciz ve cinsel saldırı dâhil her türlü taciz ve şiddete hiçbir şekilde müsamaha edilmemesine ilişkin çalışmalar yaparlar.

Bu amaç çerçevesinde Yükseköğretim Kurumları aşağıda belirtilen faaliyetlerde bulunmayı taahhüt ederler:

- 1. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve adaletine ilişkin farkındalığı arttırmak amacıyla çalışmalar yapmak,*

2. "Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" dersinin aynı veya farklı bir adla yetkili kurullarınca alınacak karar doğrultusunda programlarında zorunlu veya seçmeli ders şeklinde yer almasını ya da buna ilişkin bilgilendirici çalışmaların yapılmasını sağlamak,

3. Yerleşkelerde güvenli yaşamın sağlanması için cinsel taciz ve cinsel saldırıyla ilgili bilgilendirme, ulaşılabilir başvuru yerleri ve diğer gerekleri (aydınlatma, ulaşım vb.) yerine getirmek,

4. Yöneticilerin, akademik ve idari personelin ve öğrencilerin toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin eğitimler almalarını sağlayıcı çalışmaları teşvik etmek,

5. Toplumsal cinsiyet eşitliğini izlemeye ilişkin çalışmalarda bulunmak,

6. Bu amaçları yerine getirmede işbirliği içinde çalışacak olan Üniversitelerdeki Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri ve benzeri birimler ile SKS daire başkanlıklarının çalışma biçimi ve işlevselliklerinin güçlendirilmesini sağlayıcı çalışmalarda bulunmak,

7. Bu merkezlerin bulunmadığı üniversitelerde kurulmalarını teşvik etmek.

Yükseköğretim kurumlarınca toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için yapılması gerekenler

I. Yükseköğretim Kurumları eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği dersine nasıl yer verebilir?

1. Yetkili kurullarınca alınacak karar doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitliği dersini zorunlu ders olarak müfredata ekleyebilir.

2. Yetkili kurullarınca alınacak karar doğrultusunda toplumsal cinsiyet eşitliği dersini seçmeli ders olarak müfredata ekleyebilir.

3. Ders açılmaması durumunda her yarıyıl toplumsal cinsiyet eşitliği konusuyla ilgili her yarıyıl öğrenci katılımlı bir bilimsel etkinlik (seminer, çalıştay, konferans, kongre gibi) yapılması zorunludur.

4. Yükseköğretim Kurumları ders vereceklerin ve etkinliklerde konuşmacı olarak yer alacak olanların toplumsal cinsiyet konusunda uzman olmalarını gözetir. Akademik kadrolarında bu uzmanlık dalında öğretim elemanlarının bulunmaması durumunda, YÖK'te kurulan "Akademide Kadın Çalışmaları Birimine" başvurarak, Yükseköğretim Kurumlarından tedariki sağlanır.

5. Dersin yürütülmesinde uzman öğretim elemanlarının bulunmaması durumunda, örgün eğitim kapsamında uzaktan öğretime dayalı e-ders olarak verilebilir.

II. Yükseköğretim kurumları kurumlarında toplumsal cinsiyet eşitliğinin genel kabul görmesi için neler yapılabilir?

1. Eğitim çalışmaları ve bilgilendirme toplantıları yapar.

2. Yerleşkelerde, güvenliği sağlayıcı aydınlatma ve ulaşımı sağlama, yurtların uzak yerde yapılmaması gibi tedbirler alır. Kreşler açar ve emzirme odaları tahsis eder.

3. Senatoları tarafından kabul edilen toplumsal cinsiyet eylem planı hazırlar.
4. Toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığının ve adalet zemininin geliştirilmesi için bir taraftan üniversite içinde, diğer taraftan da topluma yönelik kamu spotları düzenler. Üniversitelerin web sayfalarında toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin duyurulara yer verir.
5. Üniversitelerde kurulmuş ve kurulacak olan Kadın Araştırma Merkezlerinin ve benzeri birimlerin mekânsal koşullarının geliştirir ve kaynak sağlar.
6. Kadın Araştırma Merkezleri ve benzeri birimler düzenli aralıklarla üniversitelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda ilgili oluşumlar, faaliyetler, kararlar konusunda rapor hazırlayarak ve toplumsal cinsiyet eşitliği veri tabanı oluşturarak her yıl Yükseköğretim Kurumuna bilgi verir.
7. Kadın Araştırma Merkezlerine sertifikalı eğitim program yapmaları için destek sağlar.
8. Kadın akademisyenlerin çalışma koşullarının iyileştirilmesine (kariyer ve aile dengesinin kurulabilmesi açısından) ilişkin çalışmalarda bulunur.
9. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının hazırladığı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planında üniversitelere verilen görevleri yerine getirir.

III. Yükseköğretim kurumlarının yöneticilerine, idari ve akademik personeline ve öğrencilerine toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığı kazandırmak için neler yapılabilir?

1. Karar mekanizmalarına atamalarda toplumsal cinsiyet eşitliğini gözetir.
2. Toplumsal cinsiyetle ilgili lisans üstü düzeyde çalışmalar yapılmasını teşvik eder.
3. Hizmet içi eğitim programlarında toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimine yer verir. Bu eğitimler, aktif katılıma dayalı, görsel çalışmalar ve farkındalığı sağlamaya yönelik diğer metotlarla birlikte yapılmasını sağlar.
4. Toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili projeler hazırlanmasını teşvik eder.
5. Akademik personeli ve öğrencileri toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili broşürler, afişler, filmler hazırlamaya ve yayınlarda bulunmaya teşvik eder.
6. Kadın Araştırma Merkezlerinin hazırlayacağı sertifika programlarından idari ve akademik personelin ve öğrencilerin yararlanmasını sağlar.
7. Yöneticilere ilişkin bilgilendirme toplantıları veya çalıştaylar yaparak toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalığını sağlar.
8. Eğitimlerde kullanılmak üzere kitapçıkların hazırlanmasını Kadın Araştırma Merkezlerinin yapmasını ve bu konuda uzman olan diğer merkezlerle işbirliğine girmelerini sağlar.

IV. Yükseköğretim kurumları cinsel taciz ve cinsel saldırıya karşı neler yapabilir?

1. Cinsel taciz ve cinsel saldırıya hiçbir şekilde müsamaha gösterilmeyeceğini açıkça belirtir. Bunu politika belgesi hazırlayarak, stratejik planlarına dahil ederek veya üniversitenin ilkeleri arasına alarak yapabilir.

2. Toplumsal cinsiyet eşitliğiyle ilgili hazırlanan kitaplarda ve açılacak derslerde cinsel taciz ve cinsel saldırıya ilişkin konulara yer verilmesini sağlar.

3. Cinsel taciz ve cinsel saldırıya karşı farkındalık sağlamak için bilgilendirme toplantıları yapar, özellikle hazırlık ve birinci sınıf öğrencilerine bu yönde bilgi verilmesini sağlar.

4. Yapılacak bilgilendirme çalışmasında cinsel taciz ve cinsel saldırının tanımı, bu durumlarda neler yapılması gerektiği ve cinsel taciz ve cinsel saldırıya yol açmayacak şekilde davranmanın nasıl mümkün olacağı konusunda bilgilendirme yapar.

5. Konu ile ilgili, afişler, broşürler, el kitapları, filmler vb.ni hazırlar.

6. Cinsel taciz ve cinsel saldırı iddialarına karşı gerekli incelemeyi yapmak üzere kolay erişilir şikayet mekanizmaları kurar. Bu şikayet mekanizmalarının, ivedilik, güven, gizlilik, adalet ve özen gösterme ilkelerine uygun olarak çalışmasını sağlar.

7. Cinsel taciz ve cinsel saldırıyla ilgili yapılacak soruşturmalarda mağdurun ikinci kez mağduriyetine yol açacak işlemlerin yapılmamasını ve kesinlikle arabuluculuğa gidilmemesini sağlar.

8. Bu iddialarının üstünü kapatan, soruşturma açılmasını engelleyen veya yeterince soruşturma yapmayan ilgililer hakkında soruşturma yapar.

9. Cinsel taciz ve cinsel saldırıya maruz kalanlara hukuki, psikolojik ve tıbbi destek verilmesini sağlar. Cinsel taciz ve cinsel saldırıya uğrayan öğrenci ise bu kişilere ayrıca durumun özelliğine göre barınma ve maddi destek verilmesini de sağlamaya çalışır.

10. Cinsel taciz ve cinsel saldırıya uğrayanları misilleme ve/veya mobbingden korumak için gerekli tedbirleri (örneğin yer değiştirme, danışmanın değiştirilmesi, ders veren öğretim elemanının değiştirilmesi gibi) alır.

11. Cinsel taciz ve cinsel saldırıya karşı kadınlar için güvenli bir ortam yaratılması için özen gösterir. Bunun için şunları yapar:

* Aydınlatmayı sağlar.

* Ulaşımın güvenli bir şekilde yapılması için servisler koyar ve bunları kontrol eder. Bunun için ilgili belediyelerle işbirliği yapar.

* Yerleşke içerisinde ring sayılarını arttırır.

* Kadın güvenlik elemanlarının da olduğu güvenlik memurlarının gezici araçlarla yerleşke içinde dolaşmasını sağlar.

* Derhal ulaşılabilecek acil telefon hatları koyar.

* Kadın öğrenci yurtlarının yerleşke içinde veya yakınında olmasını sağlar.

* Güvenlik personeli ve servislerde çalışanlara cinsel taciz ve cinsel saldırıya karşı farkındalık eğitimini verir.

12. Aralarında hiyerarşik ilişki bulunan kişiler arasında (öğretim üyesi-öğrenci, araştırma görevlisi-öğrenci gibi) rızaya dayalı birlikteliklerin hoş karşılanmayacağı konusunda akademik ve idari personele tavsiyede bulunur.”

3. Bir Öğretim Üyesi Tarafından İşlenen Cinsel Saldırı Suçu

Basında yer alan haberlere göre, YÖK Yüksek Disiplin Kurulu, daha önce de hakkında cinsel taciz şikayetleri ve bu eylemle bağlantılı uyarma, kınama ve aylıktan kesme gibi 5 ayrı disiplin cezası bulunan Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. H.B. hakkında kamu görevinden çıkarma cezası verilmesini onayladı. Karar, YÖK'ün açıklamasına göre “oybirliği” ile alındı.²²

Bu süreçte, ilgili Üniversite'nin öğretim üyesi H.B.'ye ilişkin uygulaması, yüksek öğretim kurumlarında cinsel taciz ve cinsel saldırı eylemlerine karşı üniversite yönetimlerinin koruyucu ve cezanın etkisini zayıflatan tutumlarını gündeme getirdi. Basındaki haberlere göre, soruşturma konusu olayda, öğretim üyesi bir veteriner hekime hayvan hastanesinde cinsel saldırıda bulunduğu, alıkoymuş ve jinekolog bir başka arkadaşının da desteğini alarak delilleri kararttığı konusundaki suçlamalarla şikâyet sonucu tutuklanmıştı. Ardından, yargılama sürerken savcılık kararıyla tahliye edilen öğretim üyesi, cezaevinden çıkınca emekli olmak için dilekçe verdi. Öğretim üyesinin dilekçesi, üniversite tarafından onaylandı. Oysa bu süreçte, öğretim üyesi hakkında Üniversite tarafından idari soruşturma açılmış ve soruşturma sonucu YÖK'e “kamu görevinden çıkarma” cezası verilmesi istemiyle başvurulmuştu. Dolayısıyla, emeklilik sürecinin sonuçlandırıldığı sırada YÖK'ün konu hakkındaki kararı beklenmekteydi. Öğretim üyesinin emeklilik dilekçesini verdiği gün dilekçesinin onaylandığı ve yalnızca iki gün sonra emekliye sevk edildiği basına yansdı.

2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu madde 53 (b)/6(b) hükmüne göre “*amire, iş arkadaşlarına, personeline, hizmetten yararlananlara veya öğrencilerine fiili saldırıda veya cinsel tacizde bulunmak*” eylemi idare hukuku açısından “*kamu görevinden çıkarma*” ile cezalandırılıyor. Aynı kanun hükmünde kamu görevinden çıkarma, “*kamu kurum ve kuruluşları ile vakıf yükseköğretim kurumlarında öğretim elemanı ve memur olarak bir daha atanmamayı*” içerecek biçimde tanımlanıyor.

Kamu görevinden çıkartma cezasının uygulanabileceği eylemler bakımından, soruşturulan eylemin ve yaptırımın ağırlığını gözeten 2547 sayılı Kanun'un özel hükümler öngördüğünü de vurgulamak gerekir. Buna göre, hakkında kamu görevinden çıkarma cezası istenenler soruşturma evrakını inceleme, tanık dinletme, disiplin kurulunda sözlü veya yazılı olarak kendisi veya vekili vasıtasıyla savunma yapma hakkına sahiptir (2547 sayılı Kanun madde 53A(c/2)). Kamu görevinden çıkarma cezaları,

²² <http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/210094-yok-cinsel-saldiridan-yargilanan-akademisyeni-ihrac-etti>

atamaya yetkili amirin teklifi üzerine YÖK Yüksek Disiplin Kurulu kararıyla verilebilir (2547 sayılı Kanun madde 53 Ç (c)).

Öğretim üyesi H.B. vakası, YÖK'ün kamu görevinden çıkarma yönündeki cezaı, cinsel şiddet içeren bir eyleme dayalı ve basına yansıyacak biçimde uyguladığı ilk örnek olması açısından önemlidir.

***

Bilim Akademisinin 2018-2019 Akademik Özgürlükler Raporunda akademisyenlerin insan ve vatandaş olarak yaşadıkları hak ve özgürlük ihlallerinin yanı sıra yüksek öğretimde toplumsal cinsiyet ve ayrımcılık alanlarında dikkatimizi çeken konuları vurgulamaya çalıştık. Önümüzdeki yıllarda da, bu alanlarda iyileşmeler olması umudunu sürdürerek, gelişmeleri yıllık raporlarla sunmaya devam edeceğiz.

Kamuoyunun ve yetkililerin ilgisine saygıyla sunuyoruz.

Bilim Akademisi Yönetim Kurulu

Eylül 2019